

Tomislav Zdenko Tenšek

Ikona Krista kod Otaca. Kristološko i pneumatološko utemeljenje štovanja ikona.

Trinitarno i kristološko utemeljenje ikonologije. Teologiju ikone sveti su Oci posebno proučavali u osmom i devetom stoljeću, u razdoblju kontroverzije vezane uz ikonoklazam. No, teološka ikonologija razvila se već u četvrtom stoljeću, posebno kod kapadočanskih otaca, zatim kod aleksandrijskih otaca; no prije svih, u drugom stoljeću teološku misao o štovanju ikona razvija sv. Irenej. Irenej postavlja teologiju ikone u perspektivu trojstva, a njegova se misao o ikonama izravno nastavlja na govor o slici svetih apostola Ivana i Pavla. Prema Ivanu Damaščanskom, „Boga se ne može naslikati, s obzirom na to da nema tijela, da je nevidljiv, nematerijalan, bez oblika, bez opisa i nespoznatljiv“. Figurativan prikaz Božjeg djelovanja koji dovodi do poznavanja njegova postojanja i prisutnosti omogućilo nam je utjelovljenje,

ljudska slika Sina Božjega po naravi (Isusa Krista) i Božjih sinova po milosti (svetaca).

U teološkoj antropologiji branitelji štovanja ikona spajaju čovjeka, kao vrhunac stvaranja, stvorenog „na sliku i priliku Božju“ (Post 1, 26), s utjelovljenim Logosom (Riječi), koji je u ljudskom liku Isusa, popravivši sliku čovječju, postao temelj svete figurativne umjetnosti. Ako se Božja objava na poseban način ostvarila u ljudskom liku i djelima Sina Božjega, onda je Božji Sin, postavši Sinom Čovječjim, istodobno i odraz Trojstva, Oca i Duha Svetoga; no ova slika trojstva ostvarena je i u liku onih ljudi koji svojom slobodnom odlukom i djelovanjem Božje milosti po svom, krepostima urešenom, životu bivaju gotovo trag Božje naravi.

Pneumatološko i antropološko značenje ikona. Trinitarno i kristološko načelo odnosi se i na pneumatologiju, putem antropologije. Čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju (Post 1, 26). „Slika“ označuje dah Božji koji određuje duhovne vlastitosti čovjeka: intelekt, um, slobodu, gospodarenje. „Prilika“ označuje kreposti, kao trag Božje naravi. *Slika* Božja omogućuje čovjeku da ostvari *priliku* putem kreposti. One pokazuju pravu ljudsku narav – sliku i priliku Božju. Ta narav, zatamnjena grijehom, nije bila kadra pokazati svoju pravu bit. Bog je pripremio čovjeka putem ekonomije spasenja Starog zavjeta, postupno se priviknuvši na čovjeka (i obrnuto), na otkrivanje svog pravog poziva: biti „na sliku i priliku Božju“, otkrivenu u Sinu Božjem, koji je postao Sinom Čovječjim. To je djelo Duha Svetoga. Zato su najčešći ikonografski sadržaj u ikonologiji, osim Kristove ikone, lik Marije i ikone svetaca. Oni su *pneumatofori*, tj. nositelji Duha. S utjelovljenjem kreposti oni u sebi sadrže i isijavaju moć i bogatstvo Duha Svetoga. Svojim životom oni su svjedoci Kristove prave ljudske naravi i samim time ikona u kojoj se može prepoznati Boga. Jasno je, Boga se ne može prepoznati u njegovoj biti, no može ga se prepoznati po njegovim djelima, po njegovu djelovanju: ikone nam to omogućuju. Iz tog razloga štovanje ikona ima snažan liturgijski odjek i ulazi u sakramentalno bogatstvo Crkve.

Egzistencijalni i duhovni karakter ikona. Psihološke razloge i duhovne motive ikona treba integrirati u teologiju. Branitelji štovanja ikona naglašavaju prije svega važnost *gledanja*, kako bi se postigli dublji duhovni procesi, spoznajnog, etičkog i mističnog tipa. *Promatranje* intenzivnije potiče naša unutarnja duhovna stanja. S osjetom vida, najvažnijim ljudskim osjetom, putem fizičkog promatranja dolazimo do spoznatljivih stvarnosti. Zato su ikone Krista, Majke Božje, svetaca i događaja iz povijesti spasenja prikladan put: preko osjetnog promatranja njima se dostiže pravi temelj cijelog bića, odraz Boga, kao bitnog sadržaja kršćanske umjetnosti. Osjetno nam je potrebno ne bi li nas dovelo do onoga što možemo razumjeti. Putem teologije ikonodula (branitelja štovanja ikona) zaključujemo da ikona svojim izražajnim sposobnostima spaja prikazivanje konkretnog povijesnog lika s njegovim proslavljenim stanjem. Ikona je imitacija (μίμησις) i simbol. Pri integraciji ikone u teologiju važna je i kvaliteta ikone, zato što ona uprisutnjuje Božju milost i djelovanje. Tako je moguće integrirati ikonu u teologiju putem dijalektičkog odnosa etičke čistoće i teološkog znanja. Krepostan život jest pretpostavka pravog znanja, a pravo znanje služi kreposnom životu. Zajedno, ono vodi do konačnog cilja koji očekujemo i od ikone: do kontemplativnog iskustva Boga.